

Dilbilgisi Öğretiminde Sorunlar

Münir Erten *

Dilbilgisi Öğretiminde Sorunlardan kastımız dilbilgisi kitaplarında bazı konuların eksik, bazılarının ise yanlış anlatılıyor olmasıdır. Bunlara, konularla ilgili olarak kullanılan yanlış terimleri de eklemeliyiz.

Türkiye Türkçesinin üniversitelerde öğretilen dilbilgisi ile ilk ve orta öğretimde öğretilen dilbilgisi arasında bazı farklılıklar vardır ve bu farklılıklar giderek artmaktadır. Bunun bizce birkaç sebebi vardır. Bunların başında dilbilgisi kitabı yazma konusunda süregelen denetimsizlik vardır. Bu da dilbilgisi kitabı yazarları, konuları istedikleri gibi belirleme ve sınırlama ile kendilerine özgü terimler kullanma yetkisi vermiştir. Böyle olunca, bugün konu ve terim bakımından içinde bulunduğumuz karmaşık durum ortaya çıkıyor.

Ortak bir ana kaynak belirlemek, dolayısıyla dilbilgisi öğretiminde birlik sağlamak konusunda MEB de, TDK de, üniversiteler de etkin olamamışlardır. İlk ve orta öğretim okullarında öğretilen dilbilgisi bilgileri ile ÖSS ve kendini ÖSS'ye göre ayarlamış olan dershanelerin öğrettiği bilgiler birbirlerini tutmazlar.

Mezun ettiğimiz öğrenciler ise öğrendikleri doğru bilgileri, ilköğretim okullarının ders kitaplarındaki bilgilerle, sınavlarda sorulan sorularla çeliştikleri için anlatamadıklarını; ders kitaplarında bulunan ve ÖSS'de sorulan yanlış ve eksik bilgileri anlatmayı, öğrencileri mağdur etmemek için sürdürmek zorunda kaldıklarını dile getirmekteler.

Bizler, üniversiteye, Türk Dili ve Edebiyatı veya Türkçe Öğretmenliği Bölümüne gelen öğrencilere “şu yanlış, bu eksik...” demekten; onların bilgi yanlışlıklarını düzeltmek, eksik bilgilerini tamamlamaktan dolayı istediğimiz düzeyde bir öğretim yapamamaktayız.

Dilbilgisi öğretiminde bazı konuların eksik, bazı konuların ise yanlış anlatıldığını biliyoruz.

Her şeye rağmen yanlışlıkları düzeltmek, eksiklikleri tamamlamak bir görevdir diye düşünüyoruz. İşte bu yazıda, dilbilgisi öğretiminde öncelikli olarak düzeltmek veya tamamlamak üzere tespit ettiğimiz konulardan bazıları:

Ek Hâlindeki Zamirler (iyelik zamiri, ilgi zamiri) Sorunu,

Dolaylı Tümleş Terimi Doğru mudur?

Emir Çekimi İle İlgili Eksiklik,

Kelime Gurupları Konusunun Öğretilmemesi,

-sız Eki Olumsuzluk Eki Değildir,

Takırsız Tamlama Sorunu,

Filimsiler, İsim Tamlamalarında Tamlayan veya Tamlanan Olamaz mı?

Dilbilgisi Konuları 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Ters Kitaplarında Belli Bir Plân İle Yer Almalıdır,

Adlaşmış Sıfat Adlandırması Doğru mudur?

-mA- Eki Yapım Eki midir, Çekim Eki midir?

Sıralı Cümleler Birleşik Cümle midir?

Her biri ayrı bir makale konusu olabilecek bu konuların hepsini böyle bir yazıda incelemek mümkün olmayacağı için bunlardan ilk dördü üzerinde duracağız. Diğerlerinden de kısaca bahsedeceğiz.

Ek Halindeki Zamirler Sorunu [\[1\]](#)

Dilbilgisi kitaplarında yanlış kullanılan terimlerden biri de *ek halinde zamirler* terimidir. Bu başlık altında *ilgi zamiri* ve *iyelik zamiri* terimlerine yer verilmektedir.

Türkçede aslında “ilgi zamiri” veya “ilgi adılı” adını taşıyan bir zamir yoktur. Bir başka deyişle, bu adla anılan zamir, ya **belirsizlik zamiridir** [2] yada **aitlik zamiridir** [3]. İsimlerden sıfat ve zamir olarak kullanılan kelimeler yapmaya yarayan +ki eki için ilgi zamiri adlandırması doğru değildir. Çünkü ek, bir kelime türü değildir; yani, eke zamir denemez. Kaldı ki bu ek iki farklı kelime türü yapıyor:

a. İsimlerin yalın ve –DA bulunma durumu eki almış şekillerine eklenerek sıfat (sabahki olaylar, duvardaki leke...),

b. İsimlerin yalın, -(n)In ilgi durumu ve –DA bulunma durumu eki almış şekillerine eklenerek zamir (akşamki, bizimki, yoldaki...) olarak kullanılan isimler yapar. Bunlara belirsizlik zamiri veya aitlik zamiri denir: (**yoldakini** gördünüz mü?), (benim kardeşim geldi, **seninki** de geldi mi?) gibi.

Bu adlandırma eğer İngilizcedeki “relative pronoun” veya Fransızcadaki “pronom relatif”ten mülhem ise vay halimize. Çünkü bu, Türkçeye “ilgi zamiri” olarak çevrilmiştir ve bunlar, ait oldukları dillerde aslında bağlama zamirleridir; bir cümlecige temel cümleye bağlayarak bir tür birleşik cümle yapmaya yararlar. Fransızcadakiler “qui, que, où, dont...” diye sıralanırlar. Bu zamirlerin ilki “ki” diye okunur. Acaba Türkiye’de +ki ekine zamir diyenler, bu konu için buna bakarak “ilgi zamiri” terimini kullanmış olabilirler mi?

Bizde ilk dilbilgisi kitapları yazılırken batılıların gramer kitaplarındaki terimler, konu sınırlama ve adlandırmaları vs. bir bakıma Türkçeye çevrilerek veya uyarlanarak yapıldığı için bugün telafisi zor kullanımlarla karşı karşıyayız. Batılıların bu zamirlerle kurduğu bu tür birleşik cümleleri biz Türkçede fiilimsi grupları ile oluşturuyoruz. Mesela, İngilizce kuruluşa göre “Ben gördüm adamı ki adam biraz önce kaza yaptı.” gibi bir cümleyi biz, “Biraz önce kaza yapan adamı gördüm.” şeklinde ifade ediyoruz.

+ki ekinin zamir olarak kullanılan örneklerine bakarak buna ilgi zamiri dersek, birileri de kalkar sıfat olarak kullanılan türü için “ilgi sıfatı” der. Milli Eğitim Bakanlığı, İlköğretim okullarında okutulmak üzere Türkçe Ders Kitabı seçerken, tavsiye ederken veya gönderirken maalesef bunlara hiç dikkat etmemektedir. 2004/2005 öğretim yılı için okullara gönderdiği kitaplarda da aynı şeyleri görüyoruz. Bu kitaplarda *Ek Halindeki Zamirler* başlığı altında *iyelik zamiri* (Banguoğlu 1990: 361) yada *ilgi zamiri* veya *ilgi adılı* (Gencan 1979: 268) şeklinde veriliyor bu konular. Yalnız bu kitaplarda değil [4], dershanelerin hazırladığı not veya kitapçıklarda da bunu görmek mümkün. “İsimlerin sonuna **eklenerek** onların neye, kime veya kaçınıcı kişiye ait olduğunu gösteren **eklere** *iyelik zamiri* denir.” (!) (Koyuncu, 2004a: 82) şeklinde tanımlanan ve üstelik “eklenerek, eklere” gibi ifadelerin de yer aldığı tanımda ek yerine zamir denmesini anlamak mümkün değildir. Bir dershanenin kitabında ise iyelik ekleri için şu ifade kullanılır: “*İyelik zamirleri, varlıkların neye, kime ait olduklarını ya da neyle, kimle ilgili olduklarını bildirirler. Genelde bu zamirleri iyelik ekleri diye biliriz.*” (Ekol 2004: 102) Güya bunlar aslında zamirmiş, biz onları iyelik eki sanıyormuşuz. Böyle bir şey olabilir mi?

Zamir, bir kelime türüdür. Ek, kelime olamaz. Dolayısıyla “*Ek Halindeki Zamirler*” adlandırması hem yanlış, hem de komiktir. Çünkü iyelik eki Türkçemizde, sonuna eklendiği ismin hangi kişiye ait olduğunu belirtmeye yarayan bir isim çekim ekidir. Ek halinde kelime türü diye bir şey olamaz. Nitekim eklerin zamir sayılmamaları gerektiği bilimsel olarak da tartışılmış ve ek halinde zamir ve ilgi zamiri kavramlarının doğru olmadığı, Türk Dil Kurumu’nda yapılan “*Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı*”nda vurgulanmıştır (Naskali 1995: 54). Terim karmaşasına yol açmamak için yol yakınken dönmekte yarar vardır.

Dolaylı Tümleç Meselesi

Yer-yön tümleci yerine *dolaylı tümleç* denmesi de böyle kullanımlardan biridir. Dilbilgisi öğretiminde adı ile görevi örtüşmeyen, birbirine uymayan bu terimi kullanmak bana hep ters gelmiştir. Bu yüzden olsa gerek, hocam Muharrem Ergin bu tümlece *yer tamlayıcısı* derdi. (Ergin 1962, s.378). Bu tümleçler ayrıca yön de ifade ederler.

Dolaylı tümleç doğru bir terim değildir. Bu terim batı dillerindeki *indirect object* veya *complement indirect* terimlerinden yanlış olarak alınmış olmalıdır. O dillerde, bu adla anılan tümleçler, her zaman yer veya yön belirtmiyorlar; çoğunlukla bir tümlecin, yükleme, bir edat (preposition) ile bağlandığını belirtmek için kullanılıyorlar. Yani tümleç, yükleme edat ile bağlanıyorsa (indirect) dolaylıdır; edatsız bağlanıyorsa (direct) doğrudandır.

Biz ise, Türkçede, -(y)A, -DA ve -Dan durum eklerini alarak cümlede yüklem olduğu veya yapıldığı yer ve yönü belirten cümle ögesine yer-yön tümleci yerine, yanlış çeviri veya adlandırma sonucu, dolaylı tümleç demişiz. Bir öğrenci öğretmenine “Bu tümleçlere neden *dolaylı tümleç* denmiş?” veya “Bu tümleç neden *dolaylı*?” diye bir soru sorsa, acaba öğretmenin cevabı ne olabilir? Bu yüzden, bu tümleçlere, dolaylı tümleç yerine *yer-yön tümleci* demek daha doğrudur^[5]: *Eve* gidiyorum, *bahçede* oynadık, *buradan* çıkacağız... gibi. Nitekim Türkçede yer ve yön bildiren zarflar da vardır ve bunlara zaten yer-yön zarfı diyoruz: *İçeri* girer misiniz, *yukarı* çıkalım, *beri* gel... gibi. Ayrıca, Türkçede bazı çekim edatları ile sağlanan yer-yön özelliği de vardır ve bunlar da yer-yön zarfı tümlecidirler; bunlara edat tümleci demek doğru değildir: **tarlaya doğru** git-, **bizden yana** oy kullan- ... gibi.

Emir Çekimi İle İlgili Eksiklik

Emir çekimi, Türkçenin yazılı ilk metinlerinden itibaren altı şahsı ile de çekimlenmiştir. Bunu tespit etmek için art zamanlı küçük bir araştırma yapmak yeterlidir.

Dilbilgisi kitabı yazan bazı yazarlar, genellikle, yabancı dilbilgisi kitaplarını biraz Türkçeye çevirerek, biraz da adapte ederek yazdıkları için olsa gerek –çünkü Fransızca ve İngilizcede emir çekiminin birinci tekil ve çoğul kişi çekimi yoktur- Türkçede de bu kişileri boş bırakmışlar; “*kişi kendi kendine emredemez*” gibi bir gerekçe göstermişlerdir. Bu hatâ, ilköğretimde okutulan Türkçe kitaplarına (Koyuncu 2004a:139), liselerde okutulan Türk Dili kitaplarına (Türk Dili-Lise 1 2003: 59), dershanelerin kitaplarına (Ekol 2004:120) , ÖSS’de sorulan sorulara kadar yansımıştır.

Oysa Türkçede baştan beri emir kipinin bütün şahıslarda da çekimi vardır. Yalnız, yazı dilimize temel aldığımız İstanbul (Ağzı) Türkçesi, istek çekiminin birinci tekil ve çoğul kişinin eklerini kullanmaktan vazgeçmiş, bunların yerine emir çekiminin birinci tekil ve çoğul kişi eklerini almıştır. Örneğin: **gelem** yerine **geleyim**, **gidek** yerine **gidelim** gibi. Bugün **geleyim** ve **gidelim** emir çekiminde de aynıdır. Bir başka deyişle bugün Türkçede istek birinci tekil ve çoğul kişi çekimi ile emir birinci tekil ve çoğul kişi çekimleri ortaktır (Ergin 1962: 289- 290, Korkmaz 2003: 667, Ercilasun 1995: 61-66, Özçelik, Erten 2000: 166).

MEB, bu hataları sürdüren kaynakları değil de daha ciddi hazırlanmış kaynakları esas alan kitapları seçerse bunlarla uğraşmak durumunda kalmayız. Öğretmen adayı öğrencilerimiz de üniversitede öğrendikleri ile ileride öğretecekleri bilgiler arasında çelişkiler yaşamazlar ve Türkçe dilbilgisinin doğru kurallarını öğretirler. O zaman, herhalde ÖSYM de doğru bilgilere dayanan sorular sormak zorunda kalır; ÖSS’de sorulmayan hiçbir konuya yer vermeyen dersaneler de bu arada belki fikir değiştirip dilbilgisinin bu konularına da yer verirler.

Kelime Gruplarının Öğretilmemesi

Kelime grupları konusu da bütün olarak ele alınıp öğretilmeyen konular arasında. Dilbilgisi kitaplarının birçoğunda yer alan bir konu olmasına rağmen ilköğretim Türkçe kitaplarında ve ortaöğretime yönelik kitaplarda kelime grupları konusu bütün olarak pek yer almaz. Bu büyük bir eksiklik. Kelime grubu olarak yalnızca sıfat ve isim tamlamasının veya birkaç tane daha kelime grubunun verilmesi öğrencide, “*Türkçede başka kelime grubu yok*” muş gibi bir düşüncenin uyanmasına sebep olabilir. Bu da Türkçe için çok tehlikelidir.

Türkçenin sayıları yirmiyi bulan kelime gruplarını bilmeyen bir öğrenci, yabancı dillerin etkisiyle dilimizde yanlış olarak yerleşmeye başlayan, meselâ *cadde yedi, salon iki; Eczane Karmen, bilim kurgu* vs. gibi söyleyişlerin Türkçenin kelime gruplarına uyup uymadığını ve doğru söyleyişin **yedinci cadde, ikinci salon; Karmen Eczanesi, kurgu bilim** vs. olduğunu bilemez. Kelime grupları konusuna önem verilmediği için olsa gerek, MEB’in ilköğretim okullarına gönderdiği Türkçe ders kitaplarının ikisinin adı benim için oldukça düşündürücüdür: “*İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı, İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı*” (Koyuncu, 2004a, 2004b). Hâlbuki altıncı sınıf için olanında kitabın adı daha doğrudur: “*İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*” (Gül, Köktürk, 2004).

Kelime grupları konusunu anlatmayan öğretmenlere, cümle çözümlemeleri yaparken öğrenci, meselâ “Öğretmenim, neden bunların hepsinin altını çizip zarf tümleci dediniz?” diye sorsa acaba öğretmen ne cevap verecek? Hâlbuki, kelime gruplarını öğretmiş olsa zaten böyle bir soruya gerek kalmaz; sorulsa da “Bu bir kelime grubudur, kelime gruplarının cümlede öge oldukları zaman bütünlükleri bozulmaz, kelime grupları bölünmezler; bu zarf tümlecini oluşturan kelime grubunun da adı şudur.” cevabını gönül rahatlığıyla verebilir.

Bunun gibi konuların öğretilmeyesinin bir sebebi de ÖSS gibi görünüyor. Öğretmenlerin söylediklerine göre, ortaöğretime ve üniversiteye yönelik sınavlarda ÖSYM’nin sormadığı konular, kitaplarda yer almıyor; yanlış veya eksik konularla ilgili sorular her kitapta yer alıyor. ÖSS yıllarca *takısız tamlama* sordu durdu. Dört beş yıldır, belki daha da fazla, sormuyor. Ama bu konu, ders kitaplarında özellikle de dersane kitaplarında yer almaya devam ediyor belki bir gün sorulur endişesiyle.

Kelime grupları konusu da artık Türkçe ve Dilbilgisi Kitaplarında bütün olarak yer almalıdır. Bu ve benzeri konulardaki ÖSYM, MEB ve TDK, hattâ üniversiteler arasındaki kopukluğu gidermenin de bir yolunu bulmak zorundayız.

+sIz eki Olumsuzluk Eki Değildir

Yapım ekleri içinde isimlerden isim yapan **+sIz** ekinin özel bir yeri vardır. Çünkü bir isimde, herhangi bir şeyin bulunmadığını, olmadığını bildirir. İsme yokluk ifadesi vermek veya kazandırmak gerektiğinde başvurduğumuz bu eki genelde **+II** ekli kelimelerin tersi veya zıt anlamlıları için kullanırız. **+II** eki ile yapılan her kelimenin **+sIz** ekli bir karşıtı olacak diye bir kural da yok; kirli/temiz, uslu/yaramaz, toplu/zayıf gibi.

Cumhuriyet döneminde ilk yazılan dilbilgisi kitaplarında ek ile ilgili olarak *olumsuzluk* terimi hiç kullanılmamıştır:

Deny, **+sIz** ekini *ilgiç* (edat) kabul eder ve bu konuda şöyle der: “*-li ile türemiş isimlerin ters ad “antonyme”leri ekseriya yoksullayış “privatif” ilgici olan -sız “sans” ile yapılmış ifadeler olur: terbiyeli-terbiyesiz, akıllı-akılsız...*” (Deny 1941: 328).

Saha (Yakut) Türkçesinde isimlerin yokluk, zıtlık, bulunmama bildiren şekilleri ekle değil, edatla yapılmaktadır: “*Sahaca’da bu şekil suox “yok, değil” edatı ile karşılanır: baar suox “fakir”, bitix suox “bıyıksız”, tuus suox “tuzsuz”, gibi*” (Kirişcioğlu 1994: 33).

Emre, +sIz eki için şu görüşe yer verir: “siz morfemiyle türetilen sayısız sıfatlar anlamca li yapılı sıfatların karşıtıdır, ilginin yokluğunu anlatırlar. -siz morfemi çok verimli ise de her -li yapılı sıfatın karşıtı -siz morfemiyle değildir... pahalı / ucuz, hızlı / yavaş...” (Emre 1945: 143).

Banguoğlu ise konuyla ilgili olarak: “Zıt anlatımlı... o nesneden, nitelikten yoksun olanı gösteren giderme sıfatları yapar. Bunlar -lı eki ile yapılanların aksi anlamlıları olurlar...” der (Banguoğlu 1990: 201).

Daha sonra yazılan bazı dilbilgisi kitaplarında ek için şunlar söylenir:

Ergin, “Bu ek -li, -li, -lu, -lü ekinin menfisidir. -li, -li, -lu, -lü eki esas itibarıyla bir nesnede bir şeyin bulunduğunu, -sız, -siz, -suz, -süz eki ise bir nesnede bir şeyin bulunmadığını ifade eder... Esas hususiyeti menfilik ifade etmesidir. Bu yüzden menfi isim yapma eki diye anılır. İsimlerde menfilik ifade eden tek ek bu ektir... Bu ek sadece -li, -li, -lu, -lü’lü vasıf isimlerinin menfisini ifade eden bir ektir.” (1962: 151/152) der. Örneklerden anlaşıldığına göre Ergin menfi terimiyle karşıtlık ve bulunmamayı kasteder.

Menfi terimi Türkçe Sözlük’te 1. Olumsuz, negatif, 2. Her şeyi olumsuz ve kötü yanlarıyla ele alan, 3. dlb. Olumsuz, 4. mat. Negatif, 5. esk. Sürgün edilmiş (Türkçe Sözlük 2005: 1369); Osmanlıca Sözlük’te 1. sürgün, nefyedilmiş, 2. her şeyin olmayacak tarafını, aksini, tersini düşünen ileri süren, 3. gr. olumsuz, 4. fiz. ve mat. negatif (Devellioğlu 1962: 734); Kâmûs-ı Türkî’de 1. Nefyolunmuş, memleketten sürülmüş, iclâ olunmuş, sürgün, 2. Hadesin adem-i vukûunu beyan eden, müspet mukabili: gelmedi mazi-yi menfi ve geldi mazi-yi müspettir...(Şemseddin Sâmî 1989: 1419) şeklinde ifade edilmiştir.

Tanımlardan anlaşıldığına göre olumsuz terimi bir şeyin zıddı, karşıtı; bulunmama, içermeme, yokluk anlamındadır. Fakat biz olumsuz kelimesine, tasvip edilmeyen, doğru olmadığı herkes tarafından kabul edilen vb. başka anlamlar da yükleriz; hatta olumsuz terimini bu anlamıyla kabul ederiz. Örneğin: Yalan söylemek, insanların arkasından konuşmak, hile yapmak gibi. Oysa +sIz eki ile yapılan kelimelere bakıldığında hep karşıtlık, bulunmama, yokluk özellikleriyle karşılaşırız: parasız (adam) örneğinde parasız, parası olmayan anlamındadır. Peki, parasız bir adam olumsuz bir adam mıdır? Hayır. Buna karşılık hile yapmak olumsuz bir davranıştır.

Tabii bir de işin fiil tarafı var. Fiillerde olumsuzluk -mA fiilden fiil yapma eki ile sağlanır. Burada durum +sIz ekinin işlevinden farklıdır. İşte bu yüzden olumsuzluk terimi yalnızca fiiller için kullanılmalıdır.

Ediskun, olumsuz terimini kullanır, fakat verdiği örnekler zıtlık, bulunmayış ifade ederler: “-siz eki çok işlektir; -siz eki -li ekinin olumsuzudur; bununla beraber -li ile yapılmış birçok kelimenin olumsuzu -siz ile yapılamaz; örneğin şeker-li (kahve)nin olumsuzu, şekersiz değil, sade (kahve); paha-li (kumaş)ın olumsuzu pahasız değil ucuz (kumaş)tır.” (1963: 150) der ve ayrıca yoksunluk sıfatları adıyla şu örnekleri de verir: ışık-sız (oda), tat-sız (karpuz), akıl-sız (çocuk).

Gencan, +sIz eki için “Varlık, çokluk bildiren -li ekinin olumsuzudur: Tatsız (tadı yok, tadı az) kavun, parasız (parası yok, para alınmayan) okul” şeklinde açıklama yapar, ancak not kısmında “nereli olduğunu bildiren -li ekinin olumsuzu yoktur. Onun için Ankaralı, Taşkentli, Romalı... sözcüklerinin -siz ekli karşıtları kullanılmaz.” (1979: 199) derken dolaylı olarak da olsa olumsuzluk terimini karşıt anlamında kullandığını ima etmek ister gibidir.

Bu ek ile ilgili olarak “Olumsuzluk Ekleri: -MA- ve -sIz”, “Fiillere Eklenen Olumsuzluk Eki: -MA-“, “İsimlere Eklenen Olumsuzluk Eki: -sIz” başlıkları altında inceleyip bu ekin bazı Türk şivelerinde bulunmadığını söyleyerek “...isimden

olumsuzluk bildiren isim teşkil eder: atasız, töresiz, ölümsüz...” şeklinde izah edenler de vardır. (Kutalmış 2004: 135- 136).

İlhan, ekin adı için “+sız olumsuz sıfat eki (+sız +siz +suz +süz isimden isim yapım eki)” ifadesini kullanır ve eki “Bu ek isimlere gelerek onların yokluğunu bildiren olumsuz yapılar kurar.” Şeklinde tanımlar. Akılsız baş, asılsız söylenti, tuzsuz yemek gibi örnekler verir. (İlhan 2005: 275).

Fakat üniversite giriş sınavlarına hazırlanan öğrencilerimize rehber olan dersane kitaplarının birkaçı dışında bu ek için hep *olumsuz(luk)* terimi kullanılmıştır. Bunlardan bazılarını buraya alıyoruz:

-sIz -siz ekleri isim veya isim soylu sözcüklere gelerek olumsuzluk anlamı içeren isimler türetir (Pozitif 2003: 281).

-sIz ekleri bir cümleyi olumsuz yapan eklerden bazılarıdır (Kültür 2004: 42).

-sIz ekiyle oluşturulan sözcükler karşıt anlamlı değildir: verimli- verimsiz (olumsuz) (Özdaş 2004a: 78).

Olumsuzluk değil sözcüğü ya da -sIz ve -me ekleriyle yapılır: Bilgili- bilgisiz (Özdaş 2004b: 7).

-sIz yapım eki olumlu isim cümlelerine gelerek cümlenin anlamını olumsuz yapar (Oğuz 2005: 330).

Varlık, çokluk bildiren -lı ekinin olumsuzluğu olarak kullanılır. (Bektaş 2005: 254).

Olumsuz isimler türeten bir ektir (Bayındır 2005: 207).

Olumsuzluk terimini kullanmayanlar da vardır:

-sız, -siz, -suz, -süz ekleri bir şeyin bir varlıkta bulunmadığını anlatan sıfatlar yapar: anasız, inançsız, bilgisiz...(Arşimet 2005: 360).

Zülfikar, aynı ek için “*Getirildiği isimlere yokluk, olumsuzluk kavramı katar.*” (1991: 141) der. Fakat ekin görev ve kullanılışlarıyla ilgili olarak yaptığı tabloda *olumsuzluk* terimini hiç kullanmaz: “*İsmlere kökteki birtakım özellikleri taşımama, eksiz ve yetersiz kılma; yokluk, yoksulluk; süreklilik kavramları katar.*” (1991: 142).

Korkmaz, +sIz ekini tanımlarken *olumsuzluk* terimini, örneklerden anlaşıldığına göre *bulunmama*, *zıtlık* ifade etmek üzere kullanır: “+II / +IU ekinin zıt anlamlıları olan bu ek adlardan *olumsuzluk, yokluk, eksiklik veya azlık kavramında sıfatlar türetir: ağrısız (tedavi), aralıksız (çalışma), asılsız (söz)...*” (2003: 341).

Demir, +sIz eki için “-II ekinin *olumsuzudur: tatsız, parasız, akılsız, görgüsüz, susuz, düzensiz, geçersiz.*” (2004: 116) der.

Her şeye rağmen bu ekin işlevini doğru belirleyen kaynak da vardır:

“*Yokluk bildiren sıfatlar yapar: yağmursuz, uykusuz... Eklendiği ismin yokluğunu bildiren yeni isimler yapar: gözsüz, ögsüz...*” Gülsevin 1997: 119).

“-sız eki almış isimler incelendiğinde örneklerin çoğu -lı ekinin kazandırdığı anlamın zıddı ile karşımıza çıkmaktadır... -lı ve -sız ekleri sadece bir isimde, bir varlığın, bir özelliğin, bir kavramın varlığına veya yokluğuna, azlığına delalet eden sıfatlar yapar.” (Biray 1999: 31).

“+sIz: *Yokluk bildiren bir ektir. Bir isimde bir şeyin bulunmadığını bildirir. Bir başka deyişle yokluk ve bulunmama bildirir. Bu eke olumsuzluk eki diyenler vardır; bu yanlıştır. Çünkü olumsuzluk terimi fiillere getirilen ve onlara olumsuz anlam yükleyen -mA- için kullanılır.*” (Özçelik, Erten 2000: 83).

Üstüner, ekin, isimlerden, daha çok sıfat olarak kullanılan isimler yapan bir yapım eki olduğunu; isme bulundurmama, sahip olmama ifadesi kattığını ve ayrıca XIV ile XVIII yüzyıllar arasında araç ve birliktelik ekinin aksini ifade etmek için de kullanıldığını belirtir (2001: 179- 184).

Olumsuzluk ekini tanımlayan bütün kaynaklarda ek -mA- olarak verilmiştir.

İsimden isim yapım eki olan +sIz ekine, zıtlık veya yokluk kastederek de olsa *olumsuzluk eki* demek doğru değildir; isimlerden *zıtlık, yokluk ve bulunmama* ifade eden isimler yapmaya yarayan bir ektir demek daha doğrudur.

Kaynakça

- Arşimet Yayınları (20059), *Lise- I Hazırlık, Konu Anlatımlı Türkçe*, İstanbul.
- Banguoğlu, Tahsin (1990), *Türkçenin Grameri*, TDK yay.: 528, Ankara.
- Bayındır, Alper (2005), *ÖSS Türkçe Konu anlatımlı*, Pi Yayınları, İstanbul.
- Bektaş, İbrahim (2005), *ÖSS Türkçe Konu Anlatımlı*, Birey Eğitim Yayınları İstanbul.
- Biray, Himmet (1999), *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde İsim*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 711, Ankara.
- Demir, Tufan (2004), *Türkçe Dilbilgisi*, Kurmay Yayınevi, Ankara.
- Deny, Jean (1941), *Türk Dili Grameri* (Osmanlı Lehçesi), tercüme eden: Ali Ulvi Elöve, İstanbul Maarif Matbaası.
- Devellioğlu, Ferit (1962), *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Doğuş Matbaası, Ankara.
- Ediskun, Haydar (1963), *Yeni Türk Dilbilgisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Ekol Dershaneleri, *Lise 1'ler İçin Türkçe-Matematik* (2004), Nesil Matbaacılık, İstanbul.
- Emre, Ahmet Cevat (1945), *Türk Dilbilgisi*, Türkçenin Bu günkü ve Geçmişteki Gelişimleri Üzerine Gramer Denemesi, İstanbul Cumhuriyet Matbaası.
- Ercilasun, Ahmet Bican (1995), “*Türkçede Emir ve İstek Kipi Üzerine*”, Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı 22-23 kim 1993, TDK yayımları: 600, s. 61-66, Ankara.
- Ergin, Muharrem (1962), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları no. 785'ten Genişletilmiş ikinci baskı, İstanbul.
- Gencan, Tahir Nejat (1979), *Dilbilgisi*, Gözden geçirilmiş 4. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları: 418, Ankara.
- Gül, Metin, Muhsin Köktürk (2004), *İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı*, Yıldırım Yayınları, Ankara.
- Gülsevin, Doç. Dr. Gürer (1997), *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 673, Ankara.
- Hatiboğlu, Vecihe (1969), *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 300, Ankara.
- Hengirmen, Mehmet (1998), *Türkçe Dilbilgisi*, Engin Yayınevi, Ankara.
- Hengirmen, Mehmet (1999), *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Engin Yayınevi, Ankara.
- İlhan, Nadir (2005), “*Türkçede Olumsuzluk*”, 45. Türk Dil Bayramı ve Yunus Emre'yi Anma Etkinlikleri 1- 13 Mayıs 2005, *Karaman Valiliği Karaman Dil – Kültür ve Sanat Dergisi 2005*, s. 271- 279.
- İlköğretim Türkçe Dersi (1-5) Öğretim Programı, MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Yayını, Ankara 2004.
- Kirişcioğlu, Dr. Fatih (1994), *Saha (Yakut) Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 594, Ankara.
- Koç, Nurettin (1992), *Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Koç, Nurettin (1996), *Yeni Dilbilgisi*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

Korkmaz, Zeynep (1992), *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 575, Ankara.
Korkmaz, Zeynep (2003), *Türkiye Türkçesi Grameri* (Şekil Bilgisi), TDK yayınları: 827, Ankara.
Koyuncu, Melâhat, Mustafa Koyuncu (2004a), *İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı*, Tutibay Yayınları, Ankara.
Koyuncu, Melâhat, Mustafa Koyuncu (2004b), *İlköğretim Türkçe 8 Ders Kitabı*, Tutibay Yayınları Ankara.
Körfez Dershaneleri (2005), *ÖSS Türkçe Edebiyat Konu Anlatımlı*, Körfez Yayınları, İstanbul.

Kutalmış, Mehmet (2004), *Ermeni Kıpçakçasında Ohumsuzluk Şekilleri*, İlmî Araştırmalar 17 Güz, s.133- 141, İstanbul.
Kültür Yayınları Komisyonu (2004), *Türkçe Konu Anlatımlı ÖSS*, İstanbul.
Liselere Hazırlık Seti, Türkçe, Güvender Yayınları.
Naskali-Gürsoy, Emine (1995), “*Ek Halinde Zamir Olabilir mi?*”, Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı (22 Ekim 1993), TDK yayınları:600, s. 54, Ankara.
Naskali, Emine Gürsoy (1997), *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 667, Ankara.
Oğuz, Osman (2005), *Türkçe- Edebiyat Konu Anlatımlı ÖSS*, Fdd Yayınları, Ankara.
Özçelik, Sadettin, Münir Erten (2000), *Türkiye Türkçesi Dilbilgisi*, Diyarbak Türk Dili ve Edebiyatı Türk Dili-Lise 1 (2003), MEB yayınları, 4. Baskı, İstanbul.
Özdeş (2004a), *Lise II Türkçe 1*, Özdebir Eğitim Yayıncılık, Ilıcak Matbaacılık, 1. Baskı, İstanbul.
Özdeş (2004b), *ÖSS Türkçe*, Özdebir Eğitim Yayıncılık, Ilıcak Matbaacılık, 1. Baskı, İstanbul.
Pozitif (2003) İvme Yayınları Komisyonu, *Türkçe Konu Anlatımlı ÖSS*, İstanbul.
Şemseddin Sami (1989), *Kâmûs-ı Türkî*, Lübnan.
Topaloğlu, Ahmet (1989), *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ötüken Yayınları: 207, İstanbul.
Türk Dili ve Edebiyatı Türk Dili-Lise 2 (2004), MEB yayınları, 5. Baskı, Ankara.
Türkçe Sözlük (2005), Türk Dil Kurumu Yayınları: 549, Ankara.
Üniversiteye Hazırlık, Türkçe, Konu Anlatımlı, Fdd. Yayınları, Nisan 2004 Ankara.
Üstüner, Ahat (2001), “Eski Türkiye Türkçesinde –sUz Eki”, *Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 11, S. 2, s.177- 184
Vardar, Berke ve diğerleri (1980), *Dilbilim ve Dilbilim terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 471, Ankara.
Zülfikar, Hamza (1991), *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 569, Ankara.

Kısaltmalar

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

ÖSS: Öğrenci Seçme Sınavı

ÖSYM: Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi

TDK: Türk Dil Kurumu

* Yrd. Doç. Dr., D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi.

[1] Bu konu ile ilgili düşüncelerimiz “İlgi Zamiri ve İyelik Zamiri Üzerine” başlığı ile www.e-sosder.com adlı elektronik derginin 20. sayısında yayımlandı.

[2] S. Özçelik, M. Erten, Türkiye Türkçesi Dilbilgisi, Diyarbakır 2005, s. 126.

[3] Z. Korkmaz (2003), Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, TDK Yay.: 827, Ankara, s.430.

[4] Melahat Koyuncu, Mustafa Koyuncu (2004a), İlköğretim Türkçe 7 Ders Kitabı, Ankara, s.82. Liselere Hazırlık Seti Türkçe, Güvender yayınları, s. 94. Ekol Dershaneleri (2004), Lise 1’ler için Türkçe-Matematik, Nesil Matbaacılık, İstanbul.

[5] S. Özçelik, M. Erten, Türkiye Türkçesi Dilbilgisi, Diyarbakır 2005, s. 213.